

NIKU Rapport 14

Samiske kirkegårder

Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland

Elin Rose Myrvoll

Myrvoll, Elin Rose. 2007. Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. – NIKU Rapport 14. 36 s.

Oslo, februar 2007

NIKU Rapport 14
ISSN 1503-4895
ISBN 978-82-8101-043-7

Rettighetshaver © Copyright Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU.
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse.

Redaksjon: Grete Gundhus
Rapporten er ikke trykt, men er tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no

Kontaktadresse: NIKU, Storgata 2, 0155 Oslo

Postadresse: NIKU, P.O.Box 736 Sentrum, NO-0105 Oslo
Tlf. 23355000
Fax:23355001
Internett: www.niku.no

Forsidebilde: Elvenes/Øvre Salangen kirkegård i Salangen kommune, Troms. (Foto: Elin Rose Myrvoll 2005)

Tilgjengelighet:	Åpen
Prosjektnr.:	1562186
Oppdragsgiver:	Riksantikvaren

Faglig godkjenning hos NIKU: Inge Lindblom

Sammendrag

Myrvoll, Elin Rose. 2007. Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. NIKU Rapport 14. 36 s.

Kirker og kirkegårder er materielle uttrykk for religiøse forestillinger og ritualer. De utgjør derfor et viktig kildemateriale for forskning innenfor kulturhistoriske tema. I dagens nasjonale kulturminneregister, *Askeladden*, er informasjonen om automatisk freda middelalderkirkegårder og samiske kirkegårder eldre enn 100 år mangelfull. Riksantikvaren har derfor initiert prosjekter for å få registrert og kartfesta automatisk freda kirkegårder. Denne rapporten omhandler registrering av automatisk freda samiske kirkegårder.

I samarbeid med Riksantikvaren ble 126 kirkegårder valgt ut for registrering. Kirkegårder i herreder som rundt 1900 hadde en samisk befolkningsandel på henholdsvis 50 -100% eller 25-50% i de offisielle folketellingene, ble prioritert. Disse lå i Nord-Troms og Finnmark. Det ble også foretatt befarings av 28 kirkegårder i Nordland, Midt- og Sør-Troms. Disse kirkegårdene lå i hovedsak i herreder som rundt 1900 hadde hatt en samisk befolkningsandel på 5-25%.

Lokalisering og registrering av kirkegårdene er gjort på bakgrunn av Riksantikvarens underlagsnotat, opplysninger fra *Askeladden*, tilgjengelig kartmateriale og informasjon fra fagfolk og lokale informanter. Kirkegårdene er kartfesta ved hjelp av GPS. Alle data og opplysninger som kom fram gjennom registreringene er siden lagt inn i den nasjonale kulturminnedatabasen *Askeladden*.

Som en følge av den norske koloniseringa og fiskeværsetableringa langs ytterkysten av Finnmark i mellomalderen, er det regna som sannsynlig at samene der allerede på 1200-tallet kom inn under en viss innflytelse av kristendommen. Det betyr at det fra denne tida og framover også kan finnes kirkegårder med samiske graver. Den mest intensive perioden for kristen misjonsvirksomhet blant samene fant imidlertid sted på 1700- og 1800-tallet, og den starta med Thomas von Westens tre misjonsreiser blant samene i årene 1716 -1723.

De kristne samiske kirkegårdene/gravplassene knytter seg derfor til ulike begivenheter og tidsperioder fra mellomalderen (12/1300-tallet) og til begynnelsen av 1900-tallet. De er også av ulik konstruksjon og plassert i forskjellige topografiske soner fra ytterkysten til innlandet. Kirkegårdene/gravplassene kan også tilknyttes ulike kulturelle soner, som grovt sett kan karakteriseres som henholdsvis samisk-norsk, sjøsamisk-innlandssamisk og østsamisk. Resultatet av registreringsarbeidet danner grunnlaget for en kronologi og typologi, der en kan skille mellom fem hovedtyper samiske kirkegårder/kristne gravplasser i Nordland, Troms og Finnmark.

Kirkegårdene har få ytre kjennetegn som indikerer etnisitet. Et mulig kjennetegn kan være at samiske graver før 1900 bare i liten grad har hatt gravmerker i stein. De har vært umerka eller merka med trekors. Tre har lett forvitra og en finner i dag få bevarte trekors fra tida før 1900. Samiske kirkegårder eldre enn hundre år vil derfor preges av en forholdsvis stor andel umerka graver. I den grad samiske graver eldre enn 100 år har gravmerker i stein synes det å ha vært en overvekt av lokalt tilvirka gravmerker særlig i skifer. Disse gravmerkene er i hovedsak fra siste halvdel av 1800-tallet og tidlig 1900-tall. Seksten av de 126 registrerte kirkegårdene var helt eller delvis ødelagte som følge av markinngrep. En vanlig skadeårsak blant de øvrige var gjengroing/dårlig vedlikehold og gjenbruk.

Den Norske Kirkes arkiver inneholder sparsomme opplysninger om etnisitet. Det er derfor viktig at Den Norske Kirke har en dialog med Sametinget vedrørende sine framtidige planer om gjenbruk eventuell sanering eller avvigsling av kirkegårder. Dette for å unngå at automatisk freda samiske kirkegårder og graver skades uten at dispensasjon er gitt fra rette myndighet. Prosjektet *Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder* er et bidrag i kartleggingen av samiske kulturminner både innenfor og utenfor dagens samiske kjerneområder. Prosjektet vil forhåpentligvis være til nytte for forvaltningen av dem i framtida.

Emneord

Kulturminne, samisk, freda, kirkegård, grav, registrering, misjonering, typologi, kronologi, nordland, troms, finnmark

Abstract

Myrvoll, Elin Rose. 2007. Sámi churchyards. A survey of legally protected Sámi churchyards in Finnmark, Troms and Nordland counties. - NIKU Rapport 14. 36 pages. In Norwegian.

Churches and churchyards form an important source of knowledge about beliefs, rituals and other essential parts of our cultural history. Information about legally protected churchyards is, however, scarce in the National Sites and Monuments Record. The Directorate for Cultural Heritage has therefore initiated a project where the aim is to record legally protected churchyards. This report presents Sámi churchyards, which are protected by law when they are older than 100 years.

Churchyards in municipalities with more than 25% Sámi inhabitants according to the population census 1890 - 1900, were chosen for survey. They were all located in Finnmark county and in the northern parts of Troms county. Furthermore, 28 churchyards in Nordland county and in the southern and central parts of Troms County were surveyed. These churchyards were located in municipalities which had 5-25% Sámi inhabitants according to the population census 1890 - 1900. All in all 126 churchyards were surveyed. During the fieldwork GPS (Global Position System) was used to position the churchyards, and other information was documented in accordance with the National Sites and Monuments Record.

Norwegian colonization and the establishment of fishing villages along the coast of northern Norway started in the 13th century. The Sámi living in these areas then came under the influence of the Norwegian church and the Christian religion. Therefore one must assume that there may be Sámi burials in Christian churchyards from the 13th century onwards. The influence of the church on the Sámi became more intensive during the 18th and the 19th centuries. This period started with the missionary Thomas von Westen and his missionary work among the Sámi from 1716 -1723.

The churchyards are thus associated with various events and periods from the mediaeval period onwards to around 1900. The localization and construction of the churchyards vary from the outer coast to the inland areas. They can also be related to different cultural zones, such as Sámi/Norwegian, Coastal Sámi /Inland Sámi and East Sámi. The fieldwork data form the basis of a proposed chronology and typology of Sámi churchyards which divide them into five main types.

Sixteen of the surveyed churchyards had extensive damage or seemed destroyed. Others had damages caused by reuse and neglect. Most Sámi graves older than 100 years do not have a headstone. Some graves have a wooden cross, but most of these crosses are now decomposed or in a bad condition. Headstones, especially homemade headstones made of

slate, became more common during the second half of the 19th century. The fact that the majority of Sámi graves older than 100 years do not have a headstone with an epitaph means that such graves are in danger of being damaged. This is exacerbated by the fact that the archives of the Norwegian Church have limited information about Sámi ethnicity. It is therefore important that the Norwegian Church consults the Sámi Cultural Heritage Authority of the Sámi Parliament about any future plans regarding churchyards in the relevant areas.

The project *Sámi churchyards* is a contribution to the ongoing documentation of Sámi cultural heritage. The project will hopefully be of importance for the management of Sámi cultural heritage.

Key words

Cultural heritage site, Sámi, protected, churchyard, grave, mission, typology, chronology, Nordland, Troms, Finnmark

Forord

Kirkegårder fra middelalderen og samiske kirkegårder eldre enn 100 år er automatisk freda jf. Lov om kulturminner av 1978. I dagens nasjonale kulturminneregister, *Askeladden*, har imidlertid informasjonen om disse kulturminnene vært mangelfull. Riksantikvaren har i denne forbindelse igangsatt et prosjekt for å få registrert og kartfesta automatisk freda kirkegårder. Denne rapporten omhandler automatisk freda samiske kirkegårder, og den bygger på og oppsummerer resultatene fra kirkegårdsregistreringene som fant sted i 2002, 2005 og 2006. Prosjektarbeidet har vært organisert på følgende måte:

Prosjektleder 2002: Stine Barlindhaug

Prosjektleder 2005 og 2006: Elin Rose Myrvoll

Kirkegårdsregistreringer i Nord-Troms og Finnmark 2002: Asgeir Svestad

Kirkegårdsregistreringer i Troms og Finnmark 2005: Elin Rose Myrvoll og Asgeir Svestad

Kirkegårdsregistreringer i Nordland, 2006: Elin Rose Myrvoll

Innlasting av kulturminnedata og geometri i Askeladden: Elin Rose Myrvoll og Alma

Elizabeth Thuestad

Kvalitetssikring: Stine Barlindhaug

Det er utarbeidet tre rapporter undervegs i prosjektperioden (Svestad og Barlindhaug 2003; Svestad 2005; Myrvoll 2005). Prosjektarbeidet har skjedd i nært samarbeid med Ingegerd Holand hos Riksantikvaren, og vi takker for et hyggelig samarbeid.

Innhold

Sammendrag.....	3
Emneord.....	4
Abstract.....	4
Key words.....	5
Forord.....	5
Innhold.....	6
Innledning.....	7
Bakgrunn.....	7
Grunnlagsmateriale.....	7
Utvelgelse av kirkegårder.....	10
Metode - Feltundersøkelse og registreringer.....	10
Erfaringer fra forprosjektet 2002.....	11
Hovedprosjektet 2002, 2005, 2006.....	12
Kulturhistorisk bakgrunn.....	12
Kirkegårder og kristne gravplasser.....	13
Resultater av feltarbeidet.....	14
Gravmerker.....	19
Tilstand og trusselbilde.....	23
Forvaltning av automatisk freda samiske kirkegårder.....	26
Konklusjon.....	28
Litteratur.....	29
Appendiks.....	30

Innledning

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Miljøverndepartementet kom i 2000 med et nytt rundskriv (T-3/2000) som ga regler og veiledning for hvordan kirkens kulturminner skal forvaltes. Selv om det finnes gode registre og oversikter over eksisterende kirkebygg, og til en viss grad også over forsvunne middelalderkirker, har særlig informasjonen om automatisk freda middelalderkirkegårder og samiske kirkegårder eldre enn 100 år vært mangelfull i Det nasjonale kulturminneregisteret *Askeladden* (heretter omtalt som Askeladden).

Riksantikvaren har derfor initiert prosjekter for å få registrert og kartfesta automatisk freda kirkegårder. Denne rapporten omhandler registrering av automatisk freda samiske kirkegårder.

Bakgrunn

Samiske kirkegårder eldre enn 100 år er automatisk freda etter kulturminneloven og skal derfor behandles etter lovens bestemmelser. I henhold til Rundskriv T-3/2000 fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Miljøverndepartementet om Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø, pkt. 3.1.1, er Riksantikvaren ansvarlig for å utarbeide en oversikt over slike kirkegårder og konkret hvilke arealer som er freda. Dataene skal innarbeides i Askeladden. Opplysningene vil primært bli brukt av de kirkelige myndigheter, kommunene og kulturminnemyndighetene for å sikre at de freda objektene kan behandles i henhold til bestemmelsene i Lov om kulturminner (Holand 2002a).

Samiske kulturminner eldre enn 100 år har siden 1978 vært beskytta gjennom Lov om kulturminner. Allerede på 1960-tallet var det kommet i gang et landsomfattende registreringsarbeid for å få registrert automatisk freda kulturminner for Økonomisk Kartverk (ØK). En stor del av dette registreringsarbeidet var imidlertid slutført da lovendringa kom i 1978. Dette innebærer at etterreformatoriske samiske kulturminner bare unntaksvis ble registrert før 1978. Automatisk freda samiske kulturminner er derfor underrepresentert i det nasjonale kulturminneregisteret Askeladden.

På bakgrunn av ovennevnte igangsatte Riksantikvaren i 2002 prosjektet *Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder*. Arbeidet ble utført av NIKU på bestilling fra Riksantikvaren og prosjektet ble slutført i 2006. Målet for prosjektet har vært å utarbeide en oversikt over automatisk freda samiske kirkegårder, slik at de kan forvaltes i henhold til kulturminneloven.

Grunnlagsmateriale

Riksantikvaren har i prosjektbeskrivelse og bakgrunnsnotater gitt retningslinjer for hvilke kommuner som skulle prioriteres med tanke på registrering (Holand 2002a, 2002b, 2005a, 2006a, 2006b; se også Holand 2005b). Prosjektbeskrivelsen omfatter også en vurdering av noen kompliserende faktorer for definering av automatisk freda samiske kirkegårder. I det følgende gjengis utdrag fra Riksantikvarens prosjektbeskrivelse, hvor det redegjøres for bakgrunnen for utvelgelse av kommuner:

Registrering av samiske kirkegårder har en kompliserende faktor ved at kirkegårdene må falle inn under definisjonen "samisk" for å være automatisk freda etter 100 år. Det har derfor vært nødvendig å finne fram til et forholdsvis enkelt og lett tilgjengelig kriterium for hvilke kirkegårder som skulle plasseres i denne kategorien. Valget er falt på den etnisitetsangivelse som finnes i folketellingene fra 1890-1900, dvs. for ca. 100 år siden, og som er gjengitt i Amund Hellands verk for hvert fylke og herred. En må imidlertid være

klar over at denne angivelsen både representerer en forenkling av kompliserte demografiske forhold og antakelig også et minimumstall for den samiske befolkningen. Heller ikke blir det mulig å føre analysen lenger ned enn til det herredsnivå som benyttes av Helland. Helland benytter seg av benevnelsen herred som mye godt sammenfaller med dagens kommuner, men dette er ikke alltid tilfelle.

Med disse forbehold i mente er prosentandelen samer i de offisielle folketellingene i hvert herred innenfor det aktuelle området av landet regnet ut, og herredene er delt inn i seks grupper (Holand 2005, 2006):

Gruppe 1: 50-100% samer (et flertall av samer)

Gruppe 2: 25-50% samer (et vesentlig innslag av samer)

Gruppe 3: 5-25% samer (et markert innslag av samer)

Gruppe 4: 0,1-5% samer (et lite innslag av samer)

Gruppe 5: Ikke målbar andel (dvs. samer, evt. tilstedeværelsen av rein, omtales, men samer framkommer ikke i folketellingene)

Gruppe 6: Ingen indikasjon på en samisk befolkning

	Herreder i Finnmark	Herreder i Troms	Herreder i Nordland
Gruppe 1 (50-100% samer)	<ul style="list-style-type: none"> ○ Kautokeino ○ Kvalsund ○ Karasjok ○ Nesseby ○ Polmak (Tana k) 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Lyngen (Lyngen, Storfjord og Kåfjord k) ○ Kvænangen 	
Gruppe 2 (25-50% samer)	<ul style="list-style-type: none"> ○ Talvik (Alta k) ○ Loppa ○ Hasvik ○ Sørøysund (Hammerfest k) ○ Måsøy ○ Kistrand (Porsanger k) ○ Lebesby (Lebesby og Kjøllefjord k) ○ Tana ○ Gamvik ○ Berlevåg ○ Sør-Varanger 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Skjervøy (Skjervøy og Nordreisa k) 	
Gruppe 3 (5-25% samer)	<ul style="list-style-type: none"> ○ Alta ○ Kjølvik (Nordkapp k) ○ Nord-Varanger (Vadsø k) ○ Vardø (Vardø og Båtsfjord k) 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Trondenes ○ Ibestad ○ Salangen ○ Dyrøy ○ Sørreisa ○ Lenvik ○ Balsfjord ○ Tromsø /Tromsøysund ○ Karlsøy ○ Helgøy (Karlsøy k) ○ Nordreisa 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Hattfjelldal ○ Tysfjord ○ Ankenes (Narvik k) ○ Evenes

Figur 1. Gruppeinndeling av herreder basert på samisk befolkningsandel 1890-1900

Resultatet av denne inndelingen (jf Holand 2002b, 2002c, 2006a, 2006b) for heile det samiske forvaltningsområdet viser følgende, jf fig 1:

- Sju herreder faller inn under Gruppe 1 (dvs. 50-100% samer). Dette innebærer at disse herredene fremdeles har en samisk majoritetsbefolkning rundt 1900. Av disse ligger fem herreder i Finnmark fylke og to i Troms fylke.
- 12 herreder faller inn under Gruppe 2 (dvs. 25-50% samer). 11 av disse herredene ligger i Finnmark fylke og ett ligger i Troms fylke. Man må her ta i betraktning at særlig 1800-tallet representerte en meget sterk vekst i den ikke-samiske befolkningen i disse områdene, og at en andel på 25-50% samer rundt 1900 derfor godt kan indikere et samisk befolkningsflertall 100 år tidligere. Eksempelvis er det for heile Finnmark fylke registrert 24% nordmenn og 76% samer ved folketellingene i 1805, mens de tilsvarende tallene i 1900 er 55% nordmenn og 29% samer (resten er registrert som kvener). Antallet nordmenn i Finnmark ble med andre ord mer enn tidobla i løpet av 1800-tallet, mens antallet samer bare ble dobla. Denne endringa i befolkningssammensetningen skyldtes både tilflytting av nordmenn og at deler av den samiske befolkningen ble assimilert inn i den norske.
- 18 herreder faller inn under Gruppe 3 (dvs. 5-25% samer). Fire av disse herredene ligger i Finnmark fylke, ti herreder ligger i Troms fylke og fire ligger i Nordland fylke.
- Åtte-ni herreder i Midt- og Sør-Troms, samt hele 28 i Nordland og 21 i Nord-Trøndelag faller inn under Gruppe 4 (0,1-5% samer).
- To herreder i Troms, seks i Nordland, fem i Nord-Trøndelag, 20 i Sør-Trøndelag og tre i Hedmark faller inn under Gruppe 5.
- Ett herred i Troms, fire i Nordland, åtte i Nord-Trøndelag, fire i Sør-Trøndelag og tre i Hedmark faller inn under gruppe 6.

I følge den nevnte inndelingen er det bare i Finnmark fylke og Nord-Troms at en finner herreder hjemmehørende i gruppe 1 og 2. Dette er de gruppene som enten hadde et samisk flertall rundt ca. 1900, eller som fremdeles hadde en så stor andel samer at disse kan ha utgjort flertallet før den sterke norske og kvenske befolkningsveksten tok til på 1800-tallet. Når det gjelder gruppe 3, inneholder denne gruppa de resterende herreder i Finnmark fylke, samt et forholdsvis stort antall herreder i Troms fylke og noen få i Nordland fylke. De øvrige gruppene, 4-6, er ikke representert i Finnmark fylke.

Oppsummert kan man si at Finnmark fylke domineres av herreder tilhørende gruppene 1 og 2. I Troms fylke dominerer herreder tilhørende gruppe 3, mens gruppe 4 dominerer i fylkene Nordland og Nord-Trøndelag (Holand 2002b). Herredene i fylkene lenger sør havner i gruppene 5 og 6. Dette er også hva man ville forvente ut fra en generell historisk kunnskap om disse områdene. En kan likevel ikke utelukke at det kan finnes geografiske områder innenfor de enkelte herreder som prosentvis har en større andel samisk befolkning enn det som samla sett kommer fram for herredet. Detaljeringsgraden i denne analysen vil imidlertid i all hovedsak forholde seg til herredene som minste geografiske enhet.

Utvelgelse av kirkegårder

Riksantikvaren har i tillegg til den gruppevise inndelingen av herredene også utarbeidet fylkesvise oversikter over kirkegårder, kirker, kirkegårder, bedehus etc. i hele det samiske forvaltningsområdet (Holand 2002 c; Holand 2006a; Holand 2006b). Oversiktene er utarbeidet på bakgrunn av skriftlige kilder.

Med utgangspunkt i bakgrunnsnotatene har Riksantikvaren ønsket at registreringene skulle konsentreres til herredene som tilhørte gruppene 1-3. I 2002 ble derfor registreringene konsentrert om herreder i gruppe 1-2 i fylkene Finnmark og Troms. I 2005 ble det foretatt registreringer i herreder tilhørende gruppe 3 i fylkene Finnmark og Troms. I 2006 ble det foretatt registreringer i herreder tilhørende gruppe 3 i Nordland fylke. I tillegg ble det i 2006 også registrert fire kirkegårder i Øksnes herred i dagens Øksnes kommune. Øksnes herred faller inn under gruppe 4.

Av de kommunene som faller inn under gruppe 1-3 ble det, fortrinnsvis av ressursmessige hensyn, ikke foretatt befarings av kirkegårder i herredene Nord-Varanger (Vadsø k.) Vardø (Vardø og Båtsfjord k.), Dyrøy, Sørreisa, Helgøy (Karlsøy k.) og Karlsøy.

Metode - Feltundersøkelse og registreringer

Registreringsarbeidet har funnet sted i tre omganger. Første del fant sted i 2002 og besto av et innledende forprosjekt før en samme år gikk i gang med hovedprosjektet. Andre del fant sted i 2005 og siste del i 2006. Det ble underveis utarbeidet egne rapporter som oppsummerte registreringsarbeidet i 2002 (Barlindhaug og Svestad 2003) og 2005 (Svestad 2005; Myrvoll 2005). I forkant av registreringsarbeidet sendte Riksantikvaren brev til kommunene og de kirkelige myndighetene med informasjon om prosjektet samt en oppfordring om å sende eldre kartmateriale og opplysninger om gamle kirkegårder til NIKU.

Lokalisering og registrering er gjort på bakgrunn av Riksantikvarens bakgrunnsnotater (Holand 2002, 2005, 2006) opplysninger fra Askeladden, tilgjengelig kartmateriale og informasjon fra fagfolk (arkeologer, historikere) og lokale informanter (f.eks. kirkegårdsgravere, kirketjenere, kirkeverger, klokkere, prester, lokalhistorikere, museumspersonell etc.).

De registrerte kirkegårdene er kartfesta ved hjelp av GPS og beskrevet i henhold til Askeladdens skjema for kulturminneregistrering. Beskrivelse og kartfesting er lagt inn i Askeladden.

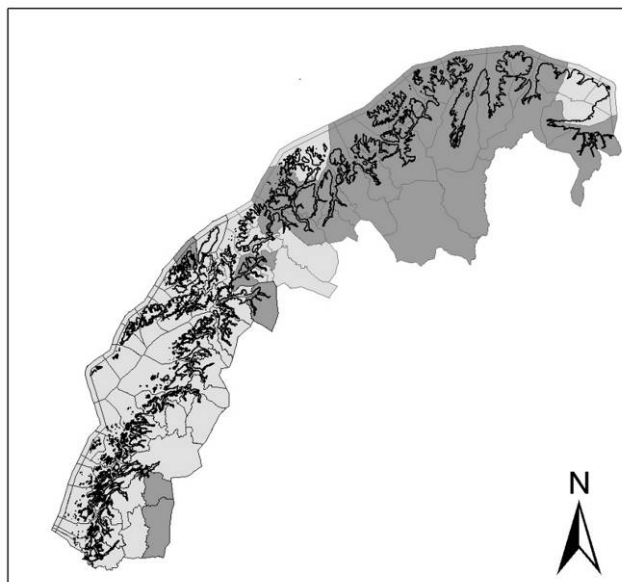
I registreringsarbeidet har en i forståelse med Riksantikvaren prioritert kirkegårder som det har eksistert noenlunde sikre opplysninger og kartgrunnlag for. Det har også vært av betydning at kirkegårdene ikke skulle være for tidkrevende å komme til med båt, bil eller til fots. Riksantikvaren ønska å få koordinatfesta kirkegårdenes utstrekning så presist som mulig og, om mulig, også de eldste delene av kirkegårder som fremdeles er i bruk.

Erfaringer fra forprosjektet 2002

Formålet med forprosjektet var å utarbeide og utprøve en metodikk for registreringsarbeidet samt å få erfaring med tidsbruk og kostnader. Forprosjektet konsentrerte seg om kommunene i Nord-Troms. Det ble registrert i følgende seks kommuner: Gáivuona/Kåfjord, Kvænangen, Lyngen, Nordreisa, Skjervøy og Storfjord. Det ble til sammen registrert 17 kirkegårder i Nord-Troms i løpet av forprosjektet.

Verdien av å få tilsendt kartmateriale fra de ulike kommunene viste seg å være noe begrensa. Dette skyldes i hovedsak at kirkearkivene har hatt begrensede opplysninger. En stor del av arkivmaterialet fra Nord-Troms og Finnmark gikk dessuten tapt under brenninga på slutten av 2. verdenskrig. I de få tilfellene der det fantes detaljkart over kirkegårdene, var disse lite egna til å få sikre opplysninger om kirkegårdens eldste del. I den videre gjennomføringen av prosjektet valgte en likevel å fortsatt innhente arkivmateriale for kirkegårdene som skulle befares. Tilstrekkelig kartmateriale for å kunne lokalisere kirkegårdene lot seg langt på veg skaffe ved hjelp av Økonomisk Kartverk. Videre var erfaringen at lokale informanter i varierende grad bidro med avgjørende opplysninger, og da særlig ved påvisning av nedlagte kirkegårder som ikke er avmerka i Økonomisk Kartverk. Påvisning av kirkegårdenes eldste deler kunne i stor grad fremskaffes ved egne observasjoner.

Registrering med GPS var mest hensiktsmessig for måling av kirkegårder med en tilnærma symmetrisk form og fire definerte hjørner. I tilfeller der kirkegården var uregelmessig i formen var bruk av GPS mest hensiktsmessig for å sikre den ytre avgrensinga og ikke detaljer i kirkegårdens form. I flere tilfeller særlig for nedlagte kirkegårder, var det ikke mulig å fastslå den ytre avgrensinga. Dels skyldtes dette høg vegetasjon og dels manglende fysiske markeringer. I slike tilfeller ble avgrensingene satt med god margin for å være på den sikre siden, og en brukte blant annet naturlige avgrensinger som berg, bratte skråninger, myrer etc. Det ble også foretatt en del GPS-målinger innenfor enkelte kirkegårder for å markere den/de eldste delen/e. Vurdert i etterkant hadde dette lite for seg, da gravenes tetthet ofte er under en halv meters mellomrom. Opplysninger om kirkegårdenes eldste deler frambringes best gjennom å observere og beskrive fysiske markeringer og liknende.

Figur 2. De registrerte kirkegårdene og kristne gravplassene fordeler seg på 34 kommuner (mørk grå avmerking) i Nordland, Troms og Finnmark.

Hovedprosjektet 2002, 2005, 2006

På bakgrunn av erfaringer fra forprosjektet som viste at den valgte metodikken fungerte godt, ble registreringene i hovedprosjektet gjennomført med kun små justeringer.

I løpet av hovedprosjektet ble det registrert kirkegårder i følgende 16 kommuner i Finnmark fylke: Alta, Berlevåg, Deatnu/Tana, Gamvik, Guovdageainnu/Kautokeino, Hammerfest, Hasvik, Kárášjohga/Karasjok, Kvalsund, Lebesby, Loppa, Måsøy, Nordkapp, Porsáŋggu/Porsanger/Porsangin, Sør-Varanger og Unjárgga/Nesseby. Det ble til sammen registrert 80 kirkegårder/kristne gravplasser i Finnmark i 2002 og 2005. En kirkegård i Finnmark, nærmere bestemt Avjuvarre begravellesplass i Kárášjohga gielda / Karasjok kommune, ble forsøkt lokalisert uten at det lyktes.

I Troms fylke ble det gjennom hovedprosjektet registrert kirkegårder i følgende sju kommuner i 2005: Balsfjord, lbestad, Lenvik, Nordreisa, Salangen, Skånland og Tromsø. Det ble til sammen registrert 13 kirkegårder i Troms i de nevnte sju kommunene. En kirkegård i Troms nærmere bestemt Kvitfors kirkegård i Skånland kommune, ble forsøkt lokalisert uten at det lyktes. I tillegg til de kommunene som ble registrert gjennom hovedprosjektet, ble det som nevnt, registrert 17 kirkegårder fordelt på i seks kommuner i Nord-Troms (Kåfjord, Kvænangen, Lyngen, Nordreisa, Skjervøy og Storfjord) i løpet av forprosjektet, jf beskrivelsen av forprosjektet over.

I Nordland fylke ble det registrert kirkegårder i følgende seks kommuner i 2006: Evenes, Hemnes, Hattfjelldal, Narvik, Tysfjord og Øksnes. Det ble til sammen registrert 17 kirkegårder i Nordland. På Lappholmen i Tysfjord kommune skulle det både være en kirkegård og en tidligere samisk gravplass. Bare kirkegården lot seg lokalisere.

I de tre nordligste fylkene ble det i løpet av forprosjektet 2002 og hovedprosjektet 2002-2005 registrert til sammen 126 kirkegårder og kristne gravplasser. Kirkegårdene og de kristne gravplassene fordeler seg på 34 kommuner, jf figur 2 og appendiks 1.

Kulturhistorisk bakgrunn

Kristninga av samene knytter seg hovedsaklig til tre forhold. For det første den påvirkning og innflytelse som fant sted som følge av at kristendommen fikk fotfeste i Norge i vikingtid og middelalder. Den nye religionen spredte seg gradvis til de aller nordligste områdene i løpet av mellomalderen, og i Nord-Troms og Finnmark er den primært knytta til den norske koloniseringa og fiskeværsetableringa langs ytterkysten fra 1200-tallet av. Som en følge av dette, er det regna som sannsynlig at samene allerede på 1200-tallet har kommet inn under en viss innflytelse av kristendommen. For det andre ble den østsamiske befolkningen fra ca. 1500-tallet gjenstand for en russisk misjonsvirksomhet som hadde sin basis i den greskortodokse katolisismen. Dette gjelder primært for området som i dag omfatter Sør-Varanger kommune. For det tredje, og som den mest innflytelsesrike begivenheten, finner en den norske misjonsvirksomheten på 1700- og 1800-tallet, som startet med Thomas von Westens misjonsreiser blant samene. Her må det legges til at det fantes protestantiske prester som i tida forut for misjonsreisene til Thomas von Westen, hadde etablert enkelte lokalkirker og kirkegårder i områder med mer permanent samisk bosetting. Her kan nevnes den første kirka i Guovdageainnu /Kautokeino som på svensk initiativ ble etablert før den norske misjonsvirksomheten tok til. Von Westens tre misjonsreiser fant sted i 1716, 1718/19 og i 1722/23. I løpet av de to første reisene konsentrerte han seg om Finnmark fylke og deler av Troms fylke. Han delte inn Finnmark i to misjonsdistrikter; Øst-Finmarkens District (det østsamiske området inngikk ikke i dette distriktet) og West-Finmarkens District. I Nord-Troms

oppretta han Tromsøens District. Innenfor misjonsdistriktene ble det ansatt lærere og misjonærer samt anlagt forsamlingshus, kirker og kirkegårder. I 1720 ble misjonsvirksomheten offisielt utvida til Nordland, og i 1722 la von Westen ut på sin tredje misjonsreise. Han starta i Ofoten og fortsatte derfra sørover til Salten, Rana og Snåsa. Også Nordland ble inndelt i misjonsdistrikter; Lødingen, Saltdalen, Gildeskål - Beiarn, Rana og Vefsn.

Når det gjelder andelen samiske begravelser på kirkegårder fra mellomalderen, er den vanskelig å anslå, men en må anta at det er en prosentvis liten del. Når det gjelder andelen samiske begravelser på kirkegårder som er etablert i forbindelse med von Westens misjonering, må en regne den som tilnærmedelsesvis total. Det samme gjelder for de østsamiske gravplassene (Bratrein 1970, Olsen 1984, Schanche 2000).

Kirkegårder og kristne gravplasser

Som det går fram av den kulturhistoriske oversikten, knytter kirkegårdene/gravplassene seg til ulike begivenheter og tidsperioder fra mellomalderen (12/1300-tallet) til begynnelsen av 1900-tallet. De er også av ulik konstruksjon og plassert i forskjellige topografiske soner fra ytterkysten til innlandet. Kirkegårdene/gravplassene kan også tilknyttes ulike kulturelle soner, som grovt sett kan karakteriseres som henholdsvis samisk/norsk, sjøsamisk/innlandssamisk og østsamisk. Benevnelsen "kirkegård" vil i denne sammenhengen referere til et begravesområde som er klart avgrensa/omslutta av et gjerde, en mur eller liknende og som regel i nær tilknytning til en kirke/et gudshus. En "gravplass" vil referere til et begravesområde som ikke er avgrenset fysisk fra omgivelsene rundt, og som i hovedsak ikke er lokalisert nær en kirke/et gudshus. Det kan være flytende overganger mellom disse begrepene, men begge representerer i denne sammenhengen en kristen jordgravskikk.

Figur 3. Middelalderkirkegården på Yttervær på Loppa øy er et eksempel på en kirkegård av Type I (foto: Asgeir Svestad 2002).

Resultater av feltarbeidet

I det følgende vil det her redegjøres for andre observasjoner som ble gjort i forbindelse med registreringsarbeidet. Resultatet av registreringsarbeidet danner grunnlaget for en foreslått kronologi og typologi, der en kan skille mellom fem typer samiske kirkegårder/kristne gravplasser i Nordland, Troms og Finnmark. De viser ellers store likheter med omsyn til form, gravminner og plassering i landskapet i de respektive områdene.

I. Norske kirkegårder med samiske graver, ca. 1200-1600

Disse kirkegårdene er nevnt i Reformatsen av 1589 og må betraktes som de eldste der samer kan være gravlagt. De ligger uten unntak på ytterkysten og ofte svært eksponert til. De har tilnærma samme form (rektangulære/kvadratiske) og noenlunde samme størrelse. Kirkegårdene er som oftest omgitt av en steinmur (kistemur?). I midten finnes det som regel ei tuft etter ei lita trekirke. Gravene er sjelden eller aldri markert med gravminner som kors, bautaeer e.l. Typiske eksempler er Yttervær (Loppa k.) (jf figur 3), Mefjord (Hammerfest k.), Ingøy (Måsøy k.) og Tufjord (Måsøy k.), alle i Finnmark fylke. Kirkegården på Ingøy er en god del større enn gjennomsnittet.

II. Østsamiske gravplasser, ca. 1500-1900

Østsamiske (skoltesamiske) kristne gravplasser framgår enten av skriftlige kilder eller av lokal tradisjon. De tilknyttet den russisk-ortodokse kirke fra 1500-tallet, men det er noe usikkert om alle de østsamiske gravplassene kan regnes som kristne fra og med denne tida. De opptrer på holmer i sjø, i elver og i vann og av og til på fast land, men som det synes, bare innenfor det kjente østsamiske området (nåværende Sør-Varanger kommune). Gravplassene er ikke omgitt av gjerder eller liknende, men er ofte avgrensa naturlig av topografiske trekk i landskapet. Gravene kan også være spredt noe innenfor et geografisk avgrensa område. Gravskikken synes ikke forandret fra sin nære førkristne form, der regelen var å bygge gravhus over den avdøde. Typiske eksempler er Buholmen i Korsfjorden (figur 4), Den østsamiske gravplassen i Neiden, Gravholmen i Vaggetem, Manalaissari samt Pasvik-Sandhavn (figur 5).

Figur 4. Østsamisk gravplass av Type II, Buholmen, Korsfjorden i Sør-Varanger kommune (foto: Asgeir Svestad 2002).

Figur 5. Østsamisk gravplass av Type II i Pasvik/Sandhavn i Sør-Varanger (foto: Asgeir Svestad 2005).

Figur 6. Kirkegård av Type III.2, Jametmielli Kirkegård i Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune (foto: Asgeir Svestad 2002).

III. Samiske kirkegårder/gravplasser, ca 1675-1750

Disse kirkegårdene er hovedsakelig etablert i sentrale sjøsamiske og innlandssamiske områder i forbindelse med Tomas von Westens misjonering. Noen er også etablert av lokale prester fra 1660 og utover. Det finnes her to undertyper:

1. Gravplasser på holmer/småøyer uten markert inngjerding,
2. Kirkegårder/gravplasser på fastlandet og på større øyer omgitt av stein-/torvgjerde.

Type III.1 er som regel ikke tilknyttet et gudshus, men er av og til tilknyttet et likhus e.l. (evt. torvkirke; f.eks. Løkholmen, Nesseby; Langholmen, Loppa). Generelt sett synes typen å videreføre trekk fra urgravskikken ved å være anlagt på holmer, i nærheten av urgravsfelt, ved bruk av pulk/neversvøp i gravene m.m. Det synes å være liten bruk av gravminner. I de tilfeller slike finnes, synes de å representere det øverste sosiale laget. Typiske eksempler på III.1 er Langholmen (Bergsfjord, Loppa k.), Ytre Langøy (Porsånggu g./Porsanger k./Porsangin k.), Løkholmen (Unjárgga g./Nesseby k.), Kirkegårdsholmen/Honningsvåg gamle kirkegård (Nordkapp k.). Sistnevnte kan også betegnes som tilhørende type IV. Type III.1 er ikke registrert i Nord-Troms.

Type III.2 er gjerne anlagt ved eller nær en liten kirke eller et forsamlingshus (torvkirke/forsamlingsgamme) Størrelsen til type III.2 synes ikke å overstige den som er vanlig for type III.1, og formen varierer fra kvadratisk til rektangulær. Typiske eksempler på type III.2 er Kirkevollen på Karnes Ytre (Lyngen k.), Skaret/Hestvika (Skorpa første gravplass, Kvæningen k.), Máze gamle gravplass (Guovdageainnu s./Kautokeino k.), Jametmielli Kirkegård (Guovdageainnu s./Kautokeino k.) (jf figur 6) og Angsnes (Unjárgga g./Nesseby k.).

Figur 7. Kirkegård av type IV, Nesseby kirkested, Unjárgga gielda /Nesseby kommune (foto: Elin Rose Myrvoll 2006).

IV. Annekskirkegårder og nye kirkegårder, ca. 1600-1750/1800

Disse kirkegårdene er belagt gjennom skriftlige kilder og viser til kirkas ekspansjon eller behovet for nye kirkegårder i den etterreformatoriske perioden. Kirkegårdene har til dels sammenheng med en endring i bosettingsmønsteret til den norske fiskeværsbosettinga, med flytting fra ytterkysten til mindre eksponerte områder. Kirkegårdene ligger derfor på kysten, men av og til noe lengre inn i fjordene og/eller i områder med en mer permanent sjøsamisk bosetting enn tidligere. Kirkegårdene er ofte anlagt uten kirke eller kirka er anlagt utenfor kirkegårdene. De er ofte omgitt av en torvvoll og/eller steinmur og er generelt sett noe større enn type I. Det finnes få eller ingen (bevarte) gravminner på disse kirkegårdene og i tilfelle bare for det øverste sosiale laget. Typiske eksempler er Lyngseidet andre kirkegård (Lyngen k.), Skjervøy andre kirkegård (Skjervøy k.), Loppa andre kirkegård (Loppa k.), Måsøy gamle kirkegård (Måsøy k.), kirkegården ved Nesseby kirkested (Unjárgga g./Nesseby k.) (jf figur 7) og Lenvik gamle kirkegård (Lenvik k.)

V. Samiske/norske kirkegårder, ca 1750/1800-1900

Disse kirkegårdene finnes innenfor de fleste topografiske sonene og utgjør den mest dominerende typen. Kirkegårdene er som oftest tilknyttet ei kirke eller et kapell, men kan òg være såkalte hjelpekirkegårder. De er som regel avgrensa av en steinmur eller et stakittgjerde eller en kombinasjon av slike. Steinmurer synes å være et trekk ved de eldste kirkegårdene av denne typen. Formen kan variere fra kvadratisk til rektangulær til andre flerkantige og asymmetriske former. Mange er fremdeles i bruk, men som regel gjelder dette bare kirkegårdene som ble etablert i løpet av 1800-tallet (særlig siste halvdel). Typen har bevart flest gravminner av samtlige kirkegårdstyper, som også viser til lokale tradisjoner med hensyn til materialvalg og utforming. Eksempler på type V er Kåfjord kirkegård (Alta k.), Kjelvik gamle kirkegård (Nordkapp k.) og Karasjok nye kirkegård (Karášjohga g./Karasjok k.), lbestad andre kirkegård (lbestad k.), Sørfjorden kirkegård (Tromsø k.), Rossfjord kirkegård (Lenvik k.), Lenvik kirkegård på Bjorelvnes (Lenvik k.), Salangen kirkegård (Salangen k.), Elvenes/ Øvre Salangen kirkegård (Salangen k.), Skånland første kirkegård og Skånland andre kirkegård (Skånland k.) (jf figur 8) og Svenskvoll første kirkegård i (Hattfjelldal k.) (jf figur 9).

Figur 8. Kirkegård av type V, Skånland andre kirkegård i Skånland kommune (Foto: Elin Rose Myrvoll 2005).

Figur 9. Kirkegård av type V, Svenskvoll første gravplass i Hattfjelldal kommune (foto: Elin Rose Myrvoll 2006).

Figur 10. Trekors med initialer, Máze gamle kirkegård Guovdageainnu suohkan / Kautokeino kommune (foto: Asgeir Svestad 2002).

Gravmerker

Det er i liten grad bevart gravmerker eldre enn 1800. I de tilfellene der gravene er markert er det gjerne med bautaer/heller av naturstein. Ut over 1800-tallet blir det vanligere med standardiserte jernkors, jernplater og bautaer eller steinstøtter som markering på enkelte graver. Disse gravmerkene synes fortrinnsvis å representere det øverste sosiale laget i datidas samfunn. En må anta at *allmuens* gravminner har bestått av lokalt tilvirka naturstein (for eksempel skifer), trekors eller andre gravmerker av tre i de tilfellene de har hatt slike. Materialvalg og utforminga på lokalt tilvirka gravmerker varierer. Lokalt tilhogde natursteiner uten inskripsjon ble funnet innen alle typer kirkegårder, men de er mer uvanlige på kirkegårder fra 1800-tallet og framover. Tre har vært lite motstandsdyktig mot vær og vind. Gravmerker av tre er derfor bare unntaksvis bevart fra tida før 1900, og de som finnes er som regel i dårlig forfatning. Det synes å være et kjennetegn ved de samiske gravmerkene at de har færre opplysninger om den døde enn det som er vanlig for de norske. De kan for eksempel bare ha initialer slik tilfellet er på Máze gamle kirkegård i Guovdageainnu s. / Kautokeino k. (jf figur 10) og til dels også på Gullholmen kirkegård i Deatnu g. / Tana k. Det finnes også eksempler på gravmerker med initialer på kirkegårder i Troms, for eksempel på Salangen første kirkegård.

I løpet av 1800-tallet synes det imidlertid å bli vanligere at de lokalt tilvirka gravmerkene bearbejdes mer enn tidligere. Flere av dem får ei utforming som er inspirert av standardiserte gravmerker. Steinen kan for eksempel øverst ha en avrundet eller spisset endekant/kortside og inskripsjonen får større grad av standardisering i form av navn, fødselsdato, dødsdato, faste fraser etc. jf figur 11. En kan også legge merke til at inskripsjonene på slike gravmerker viser gravørens personlige håndskrift og skriveferdighet. I noen tilfeller vil en kunne se at den dødes etternavn ble delt i to med bindestrek hvis hele navnet ikke fikk plass på en og samme linje. I andre tilfeller kan en se at bokstavene blir mindre jo nærmere slutten av linja en kommer. Disse særtrekkene ved skriftutforminga på lokalt tilvirka steiner kan tyde på at de fleste av gravørene var relativt uvant med å skrive.

Å benytte lokalt tilvirka gravmerker har vært en langt rimeligere løsning enn å kjøpe standardiserte gravmerker i stein eller jern. Det er derfor sannsynlig at de lokale løsningene har vært benytta av folk fra de lavere sosiale lag. De hadde en begrensa tilgang på penger og hadde derfor ikke mulighet til å kjøpe standardiserte gravmerker. Det er trolig at disse økonomiske begrensningene også var gjeldende for en stor del av den samiske befolkningen på 1800-tallet og tidlig 1900-tall.

Tradisjon har selvsagt også vært avgjørende for hvordan en valgte å markere, eventuelt ikke markere samiske graver. I følge en informant i Varntresk i Hattfjelldal kommune ble mange samiske graver fra 1800-tallet og tidlig 1900-tall ikke markert i det hele tatt, selv ikke med et trekors. Lokalt tilvirka gravmerker i stein som har fått inskripsjon, synes å komme til i siste halvdel av 1800-tallet. Dette var en periode da fornorskningssporet mot samene var stort. De lokalt tilvirka steinstøttene med inskripsjon kan sees i sammenheng med dette. Slike gravmerker var også benytta av den norske allmuen på denne tiden. Her kan en nevne at av åtte lokalt tilvirka gravmerker i stein på Varntresk kirkegård i Hattfjelldal kommune var det bare ett som markerte ei samisk grav. Dette var graven til Anne Maria Sundsli (1833-1906) som var gift med skolelærer og same Lars Olsen. De øvrige automatisk freda samiske gravene var umerka. Læstadianismen kan også ha vært en av faktorene som har spilt inn ved utforming av gravmerkene. Læstadianismen fikk et særlig fotfeste i den samiske befolkningen i de to nordligste fylkene. Læstadianismens vektlegging av materiell nøysomhet kan ha også ha vært en medvirkende årsak til at en valgte og foretrakk ingen eller eventuelt enkle lokalt tilvirka gravmerker framfor andre og mer kostbare alternativer.

Det er mulig å se lokale variasjoner når det gjelder materialvalg og utforming av de lokalt tilvirka gravmerkene. Her kan en særlig nevne kirkegårdene i Kvænangen, Altaregionen og Porsanger der en finner særprega skiferstøtter og trekors. Enkelte typer gravmerker av lokal utførelse går igjen fra kirkegård til kirkegård innen et område. Dette kan tyde på at det kan ha vært lokale *spesialister* som har utforma gravmerkene. Mange av disse gravmerkene er imidlertid yngre enn fredningsgrensa og de omfattes derfor ikke av kulturminneloven. På Håkvik kirkegård og Beisfjord kirkegård (begge i Narvik kommune, Nordland) ble det observert en type gravmerke som var støpt i betong eller sement og som var svært enkelt utforma, jf figur 12. Disse var så like i utforming at de kan ha vært støpt i samme form. En annen type gravmerker i støpt sement finnes også på Skånland andre kirkegård og på Øvre Salangen/Ellevoll kirkegård. På førstnevnte kirkegård kunne alle gravmerkene i sement knyttes til ett etternavn og de var svært enkle og uten markering av dødsår. På sistnevnte kirkegård var disse fra andre halvdel av 1900-tallet.

På bakgrunn av ovennevnte ser det ut til at de fleste automatisk freda samiske graver er umerka. I den grad det har vært brukt gravmerker har disse vært trekors eller lokalt utforma gravmerker av naturstein, særlig skifer. Inskripsjon på samiske gravmerker i stein kommer til i siste halvdel av 1800-tallet. På slutten av 1800-tallet synes de å bli mer påvirka av standardiserte gravmerker i stein både når det gjelder tilhogging og inskripsjon.

Figur 11. Lokalt tilvirka gravmerke, Elvenes Øvre Salangen kirkegård i Salangen kommune (foto: Elin Rose Myrvoll 2005).

Figur 12. Lokalt tilvirka gravmerke støpt i sement/betong, Beisfjord kirkegård i Narvik kommune (foto Elin Rose Myrvoll 2006).

Figur 13. Den eldste og nordligste delen av Rossfjord kirkegård i Lenvik kommune mangler vedlikehold (foto: Elin Rose Myrvoll 2005).

Figur 14. Sørfjorden kirkegård i Tromsø kommune ligger som ei gjengrodd "øy" i dyrka mark (foto: Elin Rose Myrvoll 2005).

Figur 15. Lappholmen kirkegård i Tysfjord kommune lar seg vanskelig avgrense på grunn av gjengroing og høy vegetasjon (foto: Elin Rose Myrvoll 2006).

Tilstand og trusselbilde

Gjennom registreringene som har funnet sted, har det kommet fram at kirkegårder som ligger i tilknytning til en stående kirkebygning/kapell vanligvis vedlikeholdes. Det er særlig kirkegårder av type V som har ei slik plassering. Det finnes likevel eksempler på at vedlikeholdet av slike *kirkenære* kirkegårder kan være dårligere på de delene av kirkegården som er eldst, jf figur 13. Nedlagte kirkegårder av type V som ikke ligger i tilknytning til ei stående kirke, viser seg ofte å være dårlig vedlikeholdt. Som typiske eksempler kan her nevnes Sørfjorden kirkegård i Tromsø kommune (jf figur 14), Lappholmen kirkegård i Tysfjord kommune (jf figur 15), og Reinøya kirkegård i Øksnes kommune. Alle de nevnte er helt uten vedlikehold og de preges av gjengroing med skog og høyt gress.

Det er for øvrig i all hovedsak bare på kirkegårder av Type V at det har vært tradisjon for vegetasjonspleie. Kirkegårdene av de øvrige typene, særlig de eldste (Type I), har aldri hatt et parklignende preg. De ble etablert langs ytterkysten i nærheten av samtidige fiskeværsbosetninger, og de fleste av disse ble nedlagt lenge før tradisjonen med vegetasjonspleie og beplantning fikk fotfeste. Det synes derfor ikke å være noe poeng å igangsette tiltak i form av omfattende vegetasjonspleie på disse. Imidlertid kan det være en viss fare for at synligheten til enkelte nedlagte kirkegårder forsvinner som følge av gjengroing. Dette gjelder i særlig grad kirkegårder som ikke har kirkegårdsmur eller som bare har en svakt synlig kirkegårdsmur samt få eller ingen gravmerker. Slike kirkegårder vil kunne *forsvinne* hvis vegetasjonen ikke holdes i sjakk for eksempel gjennom beite eller egne skjøtseltiltak. Dette vil særlig gjelde indre fjordstrøk og innlandet. Langs den skogløse ytterkysten er gjengroingen liten, og den er derfor ikke en stor trussel.

Når det gjelder skader, kan disse være vanskelig å kartlegge. På mange kirkegårder kan det ha vært gjenbruk som i dag ikke kan påvises fordi de gamle gravene er sanert. Under registreringene ble det observert flere eksempler på at en hadde begynt gjenbruk av de eldste delene av kirkegården. Områder med umerka graver i kombinasjon med dårlig vedlikehold (gjengroing etc.) vil i slike tilfeller framstå som særlig aktuelle å benytte til gjenbegravelser. Som kjent er mange av de automatisk freda samiske gravene umerka og de vil derfor kunne være særlig utsatt.

Selv om en ikke gjenbruker gravene, vil det kunne skje at gravmerker fjernes fra graver som ikke holdes i hevd. Det være seg morkne trekors og/eller gravmerker i stein som viser tegn på forvitring og ødeleggelse. Flere av de lokalt tilvirka gravmerkene har stor kulturhistorisk verdi. Dette gjelder ikke bare gravmerker på automatisk freda samiske graver, men også yngre gravmerker fra de første tiårene av 1900-tallet. Det kan for eksempel være lokale varianter av gravmerker som er typiske for en bestemt kirkegård eller et bestemt område. Som et eksempel, kan en her nevne de støpte gravmerkene i Narvik kommune (Nordland) og de forseggjorte trekorsene på Sandeng kirkegård i Gaivuonna/Kåfjord kommune (Troms) (jf figur 16). Her kan en også minne om at den omfattende brenninga av Finnmark og Nord-Troms under 2. Verdenskrig gjør at gravmerker og andre stående kulturminner fra førkrigstida er sjeldne i disse områdene.

Brenninga av Finnmark og Nord-Troms innebærer at disse kulturminnene får en særlig høy kulturhistorisk verdi. Under registreringene ble det på enkelte kirkegårder av type V observert at gamle gravmerker var fjerna fra gravene og lagt vekk for eksempel i et hjørne av kirkegården.

Av de i alt 126 befarte kirkegårdene var 16 helt eller delvis ødelagt på grunn av omfattende markinngrep for eksempel i forbindelse med industri, bebyggelse, jordbruk eller lignende, jf figur 17. I tillegg nevnes at Ruogunsuolo/Ruogunjargga kirkegård i Guovdageainnu

s./Kautokeino kommune er flyttet til Girkodievvá, Kautokeino kirkegård. På flere av de skada kirkegårdene var det vanskelig å avgjøre om skadene hadde ført til en total ødeleggelse eller ikke. En fullstendig vurdering av skadeomfanget vil bare kunne avgjøres gjennom arkeologiske undersøkelser.

Det finnes mange eksempler på at de eksisterende kirkegårdsmurene eller -gjerdene ikke nødvendigvis er ei eksakt avgrensning av kirkegårdene. Gjerdene/murene har gjerne blitt endra undervegs. I noen tilfeller ble kirkegårdsmuren satt opp etter at kirkegården var tatt i bruk. Da kunne områder med eldre og umerka graver bli liggende utenfor den oppsatte muren. Dette gjelder særlig de eldste kirkegårdene. På Langenes kirkegård i Øksnes kommune ble det i forbindelse med grøfting langs vegen på yttersida av kirkegården funnet skjeletter. Dette området ligger i dag flere meter utenfor kirkegårdsmuren, jf figur 18. En kjenner også til at enkelte prester henviste de samiske gravene til egne områder av kirkegården, gjerne i ytterkanten. Dette kan ha gjort de samiske gravene mer utsatt for ødeleggelser, og det er også større sjanse for at slike graver har blitt liggende utenfor kirkegårdsmuren hvis den ble satt opp i ettertid.

Det er stor sannsynlighet for at de følgende av de befarte kirkegårdene kan ha graver utenfor eksisterende kirkegårdsmur/-gjerde: Kirkegårdene Langenes og Øksnes i Øksnes kommune, Lyngseidet første kirkegård i Lyngen kommune, Sandland kirkegård i Loppa kommune, Kirkefjæra-Kjøllefjord i Lebesby kommune, Ingøy gamle kirkegård på Ytre Ingøy i Måsøy kommune, Girkodievvá/Kautokeino kirkegård i Guovdageainnu /Kautokeino kommune og Neiden ortodokse gravplass i Sør-Varanger kommune.

Som en kort oppsummering av ovennevnte kan en nevne at 16, dvs. 12,5 %, av de 126 befarte kirkegårdene var ødelagt eller hadde svært omfattende skader grunnet markinngrep. Skadene var kommet til som følge av andre aktiviteter og arealbruk på kirkegårdene. På de øvrige kirkegårdene var gjenbruk og tilgroing blant de vanligste skadeårsakene. Gjengroing vil også prege trusselbildet i tida framover. I tillegg kommer at noen automatisk freda samiske kirkegårder pga manglende kartfesting og avgrensing, uforvarende kan bli utsatt for markinngrep.

Figur 16. Trekors på Sandeng kirkegård i Gaivuona suohkan/Kårfjord kommune (foto: Asgeir Svestad 2002).

Fylke	Kommune	Kirkegård	Id-nr Askeladden	Årsak	
Nordland	Hattfjelldal	Hattfjelldal gamle kirkegård	102092	Graving, planering, veg	
	Narvik	Ankenes gamle kirkegård	102082	Veg, bebyggelse	
	Tysfjord	Kjøpsnes første kirkegård	102080	Industri	
Troms	Gáivuona/ Kåfjord	Kåfjord finnekirkegård	8108	Veg, jordbruk	
	Ibestad	Ibestad gamle kirkegård	95028	Parkeringsplass, Veg	
	Lenvik	Lenvik gamle kirkegård	Kårvik kirkegård	28846	Jordbruk
			Lenvik gamle kirkegård	10506	Jordbruk
	Lyngen	Kirkevollen			Jordbruk
			Eidebakken/ Lyngseidet	87946	Bolig/veg/park
	Skjervøy	Skjervøy kirke, Prestejorda	87952	Planering	
Finnmark	Guovdageainnu /Kautokeino	Jametmielli gravplass	95199	Naturskade	
	Hammerfest	Fuglenes	87960	Industri	
		Hammerfest første bykirkegård	88059	Byggevirksomhet	
		Hellefjordbotn	7868	Jorbruk	
	Måsøy	Kirkeøra - Havøysund	88258	Bebyggelse, veger	
	Sør-Varanger	Buholmen begravelseplass	89102	Brent	

Figur 17. Kirkegårder som er helt eller delvis ødelagt på grunn av omfattende markinngrep.

Figur 18. Langenes kirkegård i Øksnes kommune omfatter et større areal enn det som avgrenses av dagens kirkegårdsmur (foto: Elin Rose Myrvoll 2006).

Forvaltning av automatisk freda samiske kirkegårder

Betydningen av kirkegårdene som kulturminner og forvaltningen av dem er nylig behandlet i boka *Kirkegården – et levende kulturminne* (Klingberg et al. 2005). Boka inneholder artikler om ulike problemstillinger, inkl. en artikkel om samiske kirkegårder (Holand 2005b). For de mer generelle spørsmål omkring kirkegårdsforvaltning henvises det derfor til denne boka som et nyttig hjelpemiddel.

Når det gjelder forvaltningen av de registrerte kirkegårdene/gravplassene, vil en i hovedsak komme i berøring med kirkegårder av type V som fortsatt er i bruk. Det er i varierende grad bevart detaljkart med oversikt over de enkelte gravene. I Nord-Troms og Finnmark er slike kart bevart bare i noen få tilfeller på grunn av brenninga under 2. verdenskrig. De delene av disse kirkegårdene som blir berørt av kulturminneloven, er relativt enkle å avgrense. Regelen er at de eldste gravene befinner seg i avgrensa områder av kirkegården, som for eksempel i et hjørne, langs den ene sida, i nærområdet rundt kirka osv. Avgrensinga som er gjort i registreringene er likevel bare omtrentlig, slik at en i forvaltningen av slike kirkegårder må foreta nærmere avgrensinger i hvert enkelt tilfelle. Her vil en til en viss grad være avhengig av lokal informasjon fra kirkegårdsgravere, kirkeverger o.a.

Den Norske Kirke (heretter omtalt som DNK) har begrensa ressurser til vedlikehold av kirkegårder. Vanligvis er det de kirkegårdene som ennå er i bruk som prioriteres når ressursene fordeles. Dette innebærer at kirkegårder som ikke er i vanlig bruk nedprioriteres hva gjelder vedlikehold. DNK har anledning til å *av-viksl*e kirkegårder som ikke har vært i bruk på 40 år. I samtaler med representanter for DNK har det kommet fram at de ser *av-viksl*ing og sanering, fjerning av gravmerker etc. som en løsning framfor at kirkegården skal framstå som et uverdigg hvilested prega av vanskjøtsel og økende gjengroing. Mange av disse kirkegårdene vil være av type V. Det er viktig at DNK gjøres oppmerksom på at det på

slike kirkegårder, og særlig i herreder innen gruppe 1-3, kan være automatisk freda samiske graver og at sanering og lignende ikke kan finne sted uten at dette er avklart med Sametinget og Riksantikvaren. Inngrep i automatisk freda samiske graver/kirkegårder vil kreve dispensasjon fra kulturminneloven. I de tilfellene der en er i tvil om den samiske andelen av graver, bør en undersøke protokoller og kartskisser vedrørende kirkegården (der slike finnes). Det er særlig protokollene som kan inneholde opplysninger om de døde etniske tilhørighet.

Gjenbruk av kirkegårder i de tre nordligste fylkene forekommer i varierende grad. Gjenbruk vil imidlertid bli vanligere i framtiden fordi en da unngår å måtte båndlegge stadig nye arealer til kirkegårdsformål. Av de nevnte kirkegårdstypene er det type V som er mest utsatt for gjenbruk. Av disse er det særlig kirkegårdene som faller inn under herreder av gruppe 3 (5-25% samer) og gruppe 4 (0,1-5%) som vil være vanskelig å vurdere i forhold til automatisk fredning. I disse distriktene er en kanskje mindre bevisst at kirkegårdene kan inneholde automatisk freda samiske graver. Det vil også være en utfordring for DNK lokalt å påvise hvilke graver eller deler av kirkegårdene som er samiske hvis det ikke finnes arkivmateriale som knytter begravelserne til etnisk tilhørighet. I herreder tilhørende gruppe 1 (50-100% samer) og gruppe 2 (25-50%) er en kanskje i større grad oppmerksom på automatisk freda samiske graver og den prosentvise andelen samiske graver vil her være betydelig.

DNK har begrensa ressurser til vedlikehold av eldre kirkegårder (eller eldre deler av kirkegårder). Begrensa ressurser i kombinasjon med begrensa tilgang på arealer som kan benyttes til kirkegårdsformål, er med på å fremme gjenbruken. Om gjenbruken fortsetter uten at Sametinget får anledning til å uttale seg, vil det kunne føre til at automatisk freda graver og kirkegårder blir sanert/ødelagt. En løsning vil kunne være at de lokale kirkekontorene i samråd med Sametinget velger ut hvilke kirkegårder eller deler av kirkegårder som skal unntas fra gjenbruk. På dette viset vil en kunne komme fram til en mer helhetlig forvaltning av kirkegårdene som inneholder automatisk freda samiske graver. Det vil også være nødvendig å vurdere tiltak for skjøtsel og vedlikehold i forhold til automatisk freda samiske kirkegårder som ikke lenger er i bruk, men som står i fare for å gro igjen.

Når det gjelder de øvrige kirkegårdstypene, Type I, Type II, Type III og Type IV, ligger mange av disse i såkalte LNF-soner i kommuneplanens arealdel, og de vil i noen grad kunne berøres av inngrep som for eksempel privat hyttebygging. Mange av disse kirkegårdene ligger utsatt til blant annet fordi de ikke har noen fysiske strukturer som tydelig markerer dem i terrenget. Eksempelvis er noen verken avgrenset av et kirkegårdsgjerde/kirkegårdsmur eller knyttet til et blikkfang i terrenget i form av en stående kirkebygning/kapell. I tettbygde strøk er automatisk freda kirkegårder i flere tilfeller regulert inn som spesialområder i reguleringsplaner og kommunedelplaner. For de kirkegårdene der dette ikke er tilfelle, ville de hatt et sikrere vern om de ble regulert til spesialområde. For øvrig skal det nevnes at det lokalt ofte finnes enkeltpersoner med en stor kjennskap til lokaliseringa av de gamle kirkegårdene. Denne kjennskapet kan være en viktig ressurs til bruk i bevaringa av automatisk freda samiske kirkegårder.

Konklusjon

Kirkegårdsregistreringene som ble utført i 2002, 2005 og 2006 omfatter 126 kirkegårder fordelt på 33 kommuner i de tre nordligste fylkene. I alt 80 kirkegårder ble registrert i Finnmark, 30 i Troms og 16 i Nordland. Den samiske befolkningsandelen som oppgis i folketellingene fra 1890-1900 er lagt til grunn for hvilke kommuner som ble prioritert for registreringer.

Ved utgangen av 1800-tallet hadde den samiske kulturen gjennom lang tid vært under press og påtrykk fra den norske staten. Kristen misjonsvirksomhet på 1600-1700 tallet, oppbyggingen av nasjonalstaten og den påfølgende *fornorskingspolitikken* utover 1800-tallet hadde satt spor etter seg. *Fornorskingspolitikken*s målsetting var å eliminere samisk kultur og språk. (Hesjedal 2000, Schanche 2000). Mange samer underkommuniserte derfor sin samiske identitet til fordel for en norsk identitet ved folketellingen. Dette kommer særlig tydelig fram i områdene sør for Nord-Troms og langs ytterkysten av Finnmark, hvor den norske koloniseringen hadde foregått lengst og hatt størst omfang. Kunnskap om samiske kulturminner utenfor de samiske kjerneområdene er fortsatt mangelfull, og økt kjennskap om samiske kulturminner og kulturmiljøer er derfor særlig viktig som historisk dokumentasjon av samisk kultur i disse områdene. Resultatene fra dette prosjektet er et bidrag i kartleggingen av samiske kulturminner både innenfor og utenfor dagens samiske kjerneområder, og forhåpentligvis vil det være til nytte i forvaltningen av disse kulturminnene i framtida.

Figur 19. En kirkegård ved Finnmarkskysten; Hop hjelpekirkegård, Skjånes i Gamvik kommune, Finnmark (foto Asgeir Svestad 2005).

Litteratur

- Bratrein, Håvard D. 1970. Befolkningsforhold og kirkebygging nord for Malangen i eldre middelalder. - Harstad.
- Hesjedal, Anders. 2000. Samisk historie i Norsk Arkeologi 1900-2000. - Doktogradsavhandling i Arkeologi. Universitetet i Tromsø.
- Holand, Ingegerd. 2002 a. Appendix I: Registrering av automatisk fredete samiske Kirkegårder i Nord-Troms og Finnmark – Prosjektbeskrivelse. - Riksantikvaren.
- Holand, Ingegerd. 2002 b. Appendix II: Herredsgruppering basert på andel samer i folketellingene rundt 1890-1900 (basert på Hellands verk). - Riksantikvaren.
- Holand, Ingegerd. 2002 c. Appendix III: Samiske kirker og kirkegårder i Troms og Finnmark. Underlagsnotat. - Riksantikvaren.
- Holand, Ingegerd. 2005 a. Appendix IIIa: Bakgrunnsnotat om kirker og kirkegårder i Troms og Finnmark. - Riksantikvaren.
- Holand, Ingegerd. 2005 b. Samiske kirkegårder - I Klingberg, Helge, Sørmoen, Oddbjørn og Aud Wefald (reds.) Kirkegården: et levende kulturminne. – Oslo.
- Holand, Ingegerd. 2006 a. Appendix IIIa: Bakgrunnsnotat om kirker og kirkegårder i Nordland. - Riksantikvaren.
- Holand, Ingegerd. 2006 b. Appendix IIIb: Samiske kirker og kirkegårder i Norge syd (f.o.m. Trøndelag og sydover). - Riksantikvaren.
- Klingberg, Helge, Sørmoen, Oddbjørn og Aud Wefald. 2005. Kirkegården: et levende kulturminne. - Oslo.
- Olsen, Bjørnar. 1984. Stabilitet og endring. - Upubl. mag.avh., UiTø.
- Myrvoll, Elin Rose. 2005. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Troms. – Upubl. Rapport NIKU Arealplan 14/2005.
- Schanche, Audhild. 2000. Graver i ur og berg. - Karasjok.
- Svestad, Asgeir og Barlindhaug, Stine. 2003. Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord-Troms og Finnmark. - NIKU Rapport 4.
- Svestad, Asgeir. 2005. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord-Troms og Finnmark. - Upubl. Rapport NIKU Arealplan 13/2005.

Appendiks

Søkeord i Askeladden er skrevet med bokstaver. Av plasshensyn har vi i følgende oversikt benyttet tall for søkeordene *andre, tredje osv. kirkegård*.

Fylke	kommune	Tidligere herred	ID nr Askeladden	Registrerte kirkegårder		
				2002	2005	2006
Finnmark	Alta	Talvik	87956	Leirbotn kirkegård v/Kviby kapell		
		Talvik	87954	Sopnes/Seakkanjarga		
		Talvik	57086	Lille Årøya		
		Talvik	87955	Talvik kirkegård		
		Talvik	17710	Kongshus, Årøya		
		Alta	95201		Kåfjord kirkegård	
	Berlevåg	Berlevåg	95233		Berlevåg gravplass	
		Berlevåg	95235		Berlevåg kirkegård	
	Deatnu/Tana	Tana	73822	Gullholmen		
		Tana	89112	Tana (Langnes) kirkegård		
		Polmak	89113	Polmak		
	Gamvik	Gamvik	95231		Hop hjelpekirkegård	
		Gamvik	95323		Gamvik kirkegård	
	Guovdageainnu /Kautokeino	Kautokeino	88237	Girkodievvá, Kautokeino		
		Kautokeino	88239	Girkogoatnil / Girkoluohkka		
		Kautokeino	88240	Ruogunsuolo/ Ruogunjargga		
		Kautokeino	95199		Jametmielli gravplass	

Fylke	kommune	Tidligere herred	ID nr Askeladden	Registrerte kirkegårder		
				2002	2005	2006
	Hammerfest	Sørøysund	87959	Haugen / Hammerfest 2. kirkegård		
		Sørøysund	87960	Fuglenes		
		Sørøysund	88059	Hammerfest første bykirkegård		
		Sørøysund	7868	Hellefjordbotn		
		Sørøysund	87983	Kirkegårdsbukta, Indre Forsøl		
		Sørøysund	37247	Kirkegårdsøya		
		Sørøysund	63591	Langstrand		
		Sørøysund	88060	Låtre		
		Sørøysund	7867	Mefjord		
		Sørøysund		Rypefjord		
	Hasvik	Hasvik	47255	Sanden, Hasvik		
		Hasvik	88062	Hasvåg		
		Hasvik		Kirkegårds- haugen, Sørvær		
	Karášjohga/ Karasjok	Karasjok	88229	Kirkebakken/ Kirkesletta		
		Karasjok	37281	Kirkegårds- jord		
		Karasjok	95226		Svensk- bakken, Karasjok nye kirkegård	
	Kvalsund	Kvalsund	88242	Kvalsund kirkegård		
	Lebesby	Lebesby	88243	Lebesby kirkegård		
		Lebesby	57760	Kirkefjæra - Kjøllefjord		
		Lebesby	68067	Skjøtningberg gamle kirkegård		
			88246	Raet – Skjøtningberg nye kirkegård		
		Lebesby	95229		Lebesby gravplass / Girhunjarga	

Fylke	kommune	Tidligere herred	ID nr Askeladden	Registrerte kirkegårder		
				2002	2005	2006
	Loppa	Loppa	88247	Langholmen		
	Loppa	Loppa	88248	Sandland		
	Loppa	Loppa	57193	Presteng - Loppaværet		
	Loppa	Loppa	88250	Lensmanns-jorda		
	Loppa	Loppa	88252	Loppasanden		
	Loppa	Loppa	88253	Presteng		
	Loppa	Loppa	17822	Loppa første kirkested - Yttervær		
	Loppa	Loppa	88256	Øksfjord kirkegård – Saltnes		
	Måsøy	Måsøy	73849	Austervågen – Måsøy		
	Måsøy	Måsøy	88257	Måsøy nåværende kirkegård - Likberget		
	Måsøy	Måsøy	88258	Kirkeøra - Havøysund		
	Måsøy	Måsøy	88259	Hjelmsøykeila - Hjelmsøy		
	Måsøy	Måsøy	17754	Ingøy gamle kirkegård, Ytre Ingøy		
	Måsøy	Måsøy	89087	Ingøy nye kirkegård		
	Måsøy	Måsøy	67731	Kirketuft – Kirkeneset - Tufjord		
	Måsøy	Måsøy	95202		Slotten kirkegård	
	Måsøy	Måsøy	95215		Gressholmen kirkegård	
	Nordkapp	Kjelvik	95203		Skarsvåg gamle kirkegård	
	Nordkapp	Kjelvik	95207		Kjelvik gamle kirkegård	
	Nordkapp	Kjelvik	95209		Honningsvåg gamle kirkegård, Nordvågen / kirkeholmen	

Fylke	kommune	Tidligere herred	ID nr Askeladden	Registrerte kirkegårder		
				2002	2005	2006
	Porsáŋggu/ Porsanger/ Porsangin	Kistrand	89096	Børselv		
		Kistrand	89097	Kirkeneset / Girkunjarga		
		Kistrand	89099	Lakselv gamle kirkegård		
		Kistrand	89100	Langøy kirkegård		
		Kistrand	95211		Kistrandnes kirkegård	
		Kistrand	95224		Leirpollen gravplass	
	Sør-Varanger	Sør- varanger	95246		Manalais- sari Begravel- sesplass	
		Sør- varanger	89101	Bugøynes		
		Sør- varanger	89102	Buholmen begravelses- plass		
		Sør- varanger	89104	Oscar den II kapell		
		Sør- varanger	89107	Sydvaranger gamle kirkegård		
		Sør- varanger	89109	Neiden kirkegård		
		Sør- varanger	8432	Neiden ortodokse gravplass		
		Sør- varanger	89110	Seksognitti- høgda		
		Sør- varanger	95259		Skoltenes (Jarfjord) gravplass	
		Sør- varanger	95257		Pasvik / Sandhavn gravplass	
		Sør- varanger	95247		Strand kirkegård	
		Unjárgga/ Nesseby	Nesseby	89093	Nesseby kirkested	
	Nesseby		46944	Angsnes / Njargageacce		
	Nesseby		7531	Løkholmen (Kirkeholmen)		
	Nesseby		89095	Skjáholmen		

Fylke	kommune	Tidligere herred	ID nr Askeladden	Registrerte kirkegårder		
				2002	2005	2006
Troms	Balsfjord	Balsfjord	95371		Balsfjord kirkegård - Tennes	
	Gáivuona/ Kåfjord	Lyngen	8108	Kåfjord finnekirkegård, Storsletten		
		Lyngen	87936	Sandeng (Løkvoll) hjelpekirkegård		
	Ibestad	Ibestad	95028		Ibestad gamle kirkegård	
		Ibestad	95113		Ibestad 2. kirkegård	
	Kvænangen	Kvænangen	87931	Nordstraumen (Sekkemo)		
			5996	Skaret/Hestevika (Skorpa, første gravplass/kirkegård)		
			87932	Kirkegårdsvika/ Likbukta (Skorpa, 5. kirkegård)		
			87933	Vågen (Skorpa, 4. kirkegård)		
			87934	Vassbakken		
			87935	Stuoragieddi/ Storeng		
			Lenvik	Lenvik	10506	
	28846				Kårvik kirkegård	
	95102				Rossfjord kirkegård	
	95110				Lenvik nye kirkegård (Bjorelvnes)	
	Lyngen	Lyngen	87945	Eidebakken, Lyngseidet		
			74738	Kirkevollen, Karnes Ytre		
			87946	Lyngseidet (første krk.g.)		

Fylke	kommune	Tidligere herred	ID nr Askeladden	Registrerte kirkegårder			
				2002	2005	2006	
Nordland	Nordreisa	Skjervøy	87948	Moan, Rotsundelv			
		Nordreisa	95196		Nordreisa kirkegård, Storslett		
	Salangen	Salangen	95091		Salangen kirkegård		
		Salangen	95095		Elvenes / Øvre Salangen kirkegård		
	Skjervøy	Skjervøy	87951	St Hanshaugen/ Prestejorda (Skjervøys eldste kirkegård)			
		Skjervøy	87949	Eidevannet (Skjervøy 2. kirkegård)			
		Skjervøy	87950	Prestejorda			
		Skjervøy	87952	Skjervøy kirke, Prestejorda			
	Skånland	Trondenes	95034		Skånland første kirkegård		
		Trondenes	95030		Skånland 2. kirkegård		
	Storfjord	Lyngen	87953	Hatteng hjelpekirkegård, Hatteng nordre			
	Tromsø	Ullsfjord	95372		Sørfjorden første kirkegård		
	Nordland	Narvik	Ankenes	102082			Ankenes gamle kirkegård
			Ankenes	102081			Håkvik kirkegård
Ankenes			102085			Beisfjord Kirkegård	
Evenes		Evenes	84106			Evenes nåværende kirkegård	

Fylke	kommune	Tidligere herred	ID nr Askeladden	Registrerte kirkegårder		
				2002	2005	2006
	Tysfjord	Tysfjord	46986			Lappholmen kirkegård
		Tysfjord	36929			Kjøpsnes første kirkegård
		Tysfjord	102080			Kjøpsnes 2. kirkegård
	Øksnes	Øksnes	85901			Øksnes gamle kirkegård
		Øksnes	102103			Reinøya kirkegård
		Øksnes	84897			Langenes kirkegård
		Øksnes	102105			Husjord kirkegård
	Hattfjelldal	Hattfjelldal	102092			Hattfjelldal gamle kirkegård
		Hattfjelldal	84495			Hattfjelldal nye kirkegård
		Hattfjelldal	102086			Svenskvoll første gravplass
		Hattfjelldal	102090			Vartresk nye kirkegård
	Hemnes	Hattfjelldal	102096			Tustervatn 2. gravplass

NIKU publikasjonsliste / Publications

pr. 1. mars 2007

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. Tidligere serier er Fagrapporter, Temahefter, Oppdragsmeldinger, NIKU publikasjoner og Faktaark. F.o.m 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse / Publications can be bought from NIKU
Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo
Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01
E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

Nye serier f.o.m. 2003

NIKU Rapport

- 1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brønne, J.* 2003. 97 s.
- 2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandskogen, K. og E. S. Tveit.* 2003. 114 s.
- 3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T.* 2003. 89 s.
- 4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad A. og S. Barlindhaug.* 2003. 15 s. **Utsolgt, kun som pdf-fil**
- 5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M.* 2003. 59 s.
- 6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *Reed, Stan.* 2005. 244 s. **Utsolgt, kun som pdf-fil**
- 7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *Myrvoll, E. R.* 2005. 37 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, vurdering av originalitet, sikring og konservering. *Bjørke, A.* 2006. 55 s.
- 9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P.B., Petersén, A., Risan, T.,* 2006. 19 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturarv og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brønne, J.* 2006. 89. s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T.,* 2006. 71 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttormsen, T. S.,* 2007. 43 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 13 Konservering av Peter Reimers' altermalier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T.-O. & T. Frøysaker.* 2007-30 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 14..Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *E. R. Myrvoll.* 2007. 36 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

NIKU Tema

- 1 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L. 2003. 20 s.*
- 2 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I.M. 2003. 22 s.*
- 3 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haavaldsen, P. 2003. 16 s.*
- 4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K.S. 2003. 22 s.*
- 5 NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E. (red.) 2003. 77 s.*
- 6 Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen *Bjørke, A. 2003. 95 s.*
- 7 På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & K. Skare (red.) 2003. 112 s. Utsolgt, kun pdf-fil*
- 8 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S. 2005. 20 s.*
- 9 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold, 2003. *Sollund, M.-L. 2004. 17 s.*
- 10 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder, 2003. *Sollund, M.-L. 2004. 20 s.*
- 11 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I.M. 2004. 17 s.*
- 12 Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. 2004. *Swensen, G., Jerpåsen, G., Skogheim, R., Saglie, I-L, Guttormsen, T. S. 95 s.*
- 13 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold, 2004. *Sollund, M.-L. 2005. 29 s.*
- 14 Fra veresone til risikosone. Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *Nordeide, S. Walaker (red.) 76 s.*
- 15 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. *Sollund, M-L Bøe 24 s.*
- 16 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. *Sollund, M-L Bøe 26 s*
- 17 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. *Holm-Olsen, I. M. 22 s.*
- 18 Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. *Red.: Inger Marie Egenberg, Birgitte Skar og Grete Swensen, 354 s.*

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumsbok – NIKU 10 år). *Red. Paludan-Müller, C. – Gundhus, G. 2005. 184 s.*